

קולו של הסופר: בין אהרן מגד לש"י עגנון

Author(s): נורית גוברין

Source:

Moznaim /

מאזנים

Vol. No. 3 pp. 2-6, סיון-תמוז תשע"ב

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23972238>

Accessed: 02-05-2018 07:45 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מאזנים.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

קולו של הסופר

בין אהרן מגד לש"י עגנון

היה במבט עיניו החכם, החודר והמרתיע, כדי ללמד אותי, שאין שואלים את עגנון שאלות מסוג זה.

כשמלאו לאבי 80 שנה פרסמתי את חליפת המכתבים בינו לבין עגנון¹, שסבבה בעיקר סביב הוצאתו לאור של **ספר בוטשאטש**, שאבי ערך ועגנון סייע לו הרבה בו.² מנעורי למדתי גם לקרוא את כתב-היד המיוחד של עגנון, ואני גאה עד היום במיומנות זו. חוויית עגנון מלווה אותי מאז ועד היום.

ב. תרבות היא פעילות בתוך מסורת של השפעות

נושא ההשפעות הוא אחד הנושאים עתיקי היומין שדנים עליהם מאז שנוצרה תרבות, ומאז שדנים בנושאי אמנות וספרות. חישוב השפעות וניתוחן הוא אחד ממעשי הביקורת הקדומים בהיסטוריה של הביקורת. לא פעם, ברגע שאומרים על אמן שהוא מושפע ומאשרים את מקור ההשפעה, יש הרגשה, לפחות בקרב הציבור הרחב, שאומרים משהו שלילי, לגנאי. ולא היא. כולם מושפעים. אין אפשרות שלא להיות מושפע. **תרבות היא פעילות בתוך מסורת של השפעות.** אין אפשרות ליצור ללא השפעות כלל. השאלה היא מה עושים עם ההשפעות הללו, ולא אם הן קיימות. **אדרבא**, מי שאינו מושפע, חי ויוצר בחלל ריק, ללא מסורת של תרבות מאחוריו, ולכן יש סכנה שגם יצירתו שלו תהיה דלה, שטחית ועלובה.

ובלשונו של **יעקב פיכמן**: "קטנות-ההשגה היא לחשוב, שאם משורר בעל-יכולת הושפע ממי שהוא, הוטל פסול של ממש ביצירתו."³

כל יצירת אמנות בכלל ויצירה ספרותית בכלל זה, היא חוליה בשלשלת. **המשך מתוך חידוש**; המשך מתוך גילוי מקוריות. המתח בין ההמשך לבין החידוש הוא אחד מסודות היצירה. אם יש

א. היכרות אישית

ה בין אהרן מגד לש"י עגנון? – ספרי **אהרן מגד: חסד החיים – דיוקנו של בן-הארץ כסופר עברי**, המתאר את הביוגרפיה שלו בשלושים שנות חייו הראשונות, אינו נותן תשובה על שאלה זו, אלא ברמז בלבד. זהו אחד הנושאים הדורש המשך, הרחבה והעמקה, וכמוהו גם השפעתם של סופרים נוספים עליו, ביניהם חיים הזו.

כפתיחה לדיון בנושא ההשפעות הספרותיות על יצירתו של סופר בכלל ועל אהרן מגד בפרט, יוזכרו כאן בקצרה כמה דברים שאמר אהרן מגד על השפעתו של עגנון עליו, כפתיחה וכהזמנה למחקר מעמיק יותר. דבריו האישיים חורגים מעבר לאישי. יש בהם גם עדות עקרונית וטיפוסית של סופרים החיים במחיצתו של סופר גדול, ניזונים מהשפעתו ונאבקים בה.

בספרי תיאורתי את הקשר האישי שלי עם אהרן מגד, שהוא המשך לזה של אבי, ישראל כהן, שכתב מונוגרפיה מקיפה על יצירתו: **פרקי אהרן מגד** (1976). מכיוון שדברי על השפעתו של ש"י עגנון על כתיבתו של אהרן מגד נאמרו לראשונה בבית-עגנון, אוסיף עוד גילוי נאות גם על הקשר האישי שלי לעגנון.

עגנון בשבילי אינו רק סופר דגול, שיצירתו היא חלק מחיי ומחיי התרבות והספרות שלי, אלא גם חלק מהביוגרפיה שלי ומנוף ילדותי. הכרתי את עגנון מבית הורי. אבי ז"ל ישראל כהן, שגדל והתחנך בבוצאץ', התברך בידידותו רבת השנים. לא פעם כשירד עגנון מירושלים לתל-אביב, ביקר גם בביתנו, והייתה לי הזכות להכירו פא"פ ואף לשוחח עמו "שיחות ספרותיות", שלמדתי מהן הרבה. במיוחד את הלקח שאין לשאול את עגנון: למה התכוונת. כפי שעשיתי אני בהיותי בגיל העשרה, כששאלתי אותו בתמימותי הרבה על סיפורו: "עידו ועינים", שלמדתי אותו באותן שנים אצל יעקב בהט, מורי לספרות ב"תיכון חדש". די

רק המשך – הרי זה בנאליות, שגרה, חיקוי. אם יש רק חידוש – יש סכנה של חוסר קשר עם הקוראים. אבל המינון וההערכה אם מדובר בחידוש של ממש או רק בהמשך – הם תמיד בעיניו של המתבונן, המעריך, הקורא. הללו תלויים במידת ניסיונו, מיומנותו ובהכשרה שקיבל, כמו בציר, במוזיקה ובאמנויות אחרות.

דבריו של **יעקב פיכמן** בפתיחת מסתו הנ"ל "חיקוי והשפעה", יכולים לשמש כמוטו לנושא זה של השפעות: "בכנפים שאולות אין להגביה עוף אף טפח אחד מעל לשטח." מסה זו, הכתובה מנקודת המבט של משורר שלא פעם דנו בהשפעות על שירתו, יש בה גם התגוננות וגם הסבר. היא מקפלת בתוכה בתמציתיות נושא חשוב, מרכזי וטעון זה: "אין משורר מקבל מחברו אלא מה **שהוכשר לקבל**, ולא עוד אלא שיש גדול שמקבל ממנו שקטן ממנו; ובכלל: אין נוטל אלא מי שיש לו כוח ליטול; בלי יכולת עצמית לא הוכשר אדם מעולם לכתוב אף חרוז אחד טוב – גם אם יהיו אלף דוגמאות מזהירות לפניו."

ובמילים אחרות: אין האדם מושפע אלא ממי שיש לו עמו "**שורש נשמה**" משותף. מצע רוחני משותף. אין הסופר מושפע, אלא ממי שהוא מוצא בו משהו מעצמו.

גם **ג' שופמן** התבטא בנושא זה: "אין השפעה מיסוד זה, אלא רק מן הקרוב לך. כאשר קורא אתה סופר שמעורר בך מחדש את הרשמים שלך, את ההרגשות שלך, עד-כדי-כך שנדמה לך שכך בדיוק ראתה אתה – אז נולדת ההשפעה."⁴

וכלל נוסף: משעה שמצא היוצר את עצמו ביצירתו של היוצר האחר – הפנים אותה והיה מוכן להיות מושפע ממנה, הוכשרה בעיניו והוא מוכן לקבל ממנה השפעה. מובן מאליי, שכל יוצר בוחר לו מרכיב אחד, מתוך כלל היצירה של הסופר שהוא מושפע ממנו, מבודד אותו ומתייחס אליו, תוך התעלמות מכל מה שאינו מתאים לו. הוא הדין ביחס לתנועות חברתיות ואידיאולוגיות, הבוחרות להן "אב רוחני" המתייחסות אליו.

ג. חרדת ההשפעה וחדוות ההשפעה

כל יוצר נקלע בין שתי תחושות מנוגדות: חרדת ההשפעה וחדוות ההשפעה. מצד אחד ניכר מאמץ של היוצר להעלים את עקבותיהן של ההשפעות עליו, להתנכר ולהתכחש להן. אבל, שכיחה לא פחות גם **התופעה ההפוכה**, לפחות בתחומי הספרות העברית המוכרת לי, ומנקודת הראות של היוצר עצמו (לא של החוקר ולא של הקורא). היוצר דווקא מעוניין לחזק את הקשר שלו עם אב-קדמון, או אבות-רוחניים, וליצור לו גיניאולוגיה, שאליה הוא בוחר להשתייך. **להתייחס על**, במובן של להימנות עם, לראות את עצמו שייך למסורת של סופר מסוים היקר ללבו. הוא גאה לסמן את ההשפעות עליו של היוצרים שהוא מעריך, מדגיש אותן בהזדמנויות שונות, ורואה עצמו כממשיכם. את "**חרדת ההשפעה**" מחליפה "**חדוות ההשפעה**".

כך למשל, בספרות העברית כמעט שאין סופר שאינו דואג להדגיש את הקשר שלו לביאליק, לברנר, לעגנון או לאלתרמן, ובה בשעה לבסס את ייחודו, עצמאותו ומקוריותו.

לא פעם הסופר עצמו מודע להשפעות שהיו עליו, שספג מהן, שראה בהן מודל לחיקוי עד שמצא את קולו העצמי, והוא אף מעיד עליהן בראיונות ובהזדמנויות שונות. אבל לעתים קרובות גם הסופר עצמו אינו מודע להשפעות עליו, ורק ה"מומחים" יכולים לזהותן ולאתרן. למעשה, כל מה שאדם חווה בחייו – משפיע עליו, ביודעין ובלא-יודעין. חוויות ואירועים חיוביים ושליליים, תרבותיים, אמנותיים, ספרותיים אבל לא פחות גם אחרים. כאמור, רק משעה שמצא היוצר את קולו המיוחד, ספג השפעות והשתחרר מהן, הוא מכשיר את יצירתו ומרוצה ממנה.

ד. אהרן מגד – השפעות מבית ומחוץ

ההשפעות הראשונות, שעצבו את עולמו הרוחני והספרותי של אהרן מגד, מקורן **בבית ההורים**.

בספרי תיאורתי את החשיבות הרבה של בית ההורים ושל האווירה בבית על אהרן מגד ועל יצירתו.

במסתו הנוגעת ללב "איש יהודי" תיאר אהרן מגד כיצד, "בשבת אחר הצהרים כשהצריף מחומם ומחנק בו, הוא [אביו] נוטל את שני בניו, אוסרם אל השולחן, פותח לפניו ספר גמרא כבד וכופה את ראשיהם עליו."⁵

ב"ארון הספרים" בבית ההורים שכנו בכפיפה אחת, בשלום ובנעימות ספרי התרבות היהודית לדורותיה העתיקה והחדשה. האם והאב הנחילו לו את אהבת הספר ואת הבקאות בלשון העברית לרבדיה השונים. הם המשיכו את המסורת של הבתים שבהם נולדו: דור שני להשכלה ודור ראשון לציונות. כבר בבית ההורים ידעו עברית וקראו בספרי ההשכלה (יל"ג) ואבות הציונות (פינסקר, הרצל).⁶

ב"ארון הספרים" בבית ההורים ברעננה קרא אהרן מגד "את הסיפורים של שלום עליכם, את השירים של ביאליק וטשרניחובסקי, את 'כה אמר סרטוסטרא' בתרגומו הנפלא של פרישמן"⁷ ועוד הרבה.

מחברות הנעורים שלו מגלות את עקבותיהן הברורות של השפעות אלה על חיבוריו הראשונים. ניסיונות הכתיבה הראשונים שלו מנסים ללכת בעקבות הסופרים הנערצים עליו, לחקות אותם ולכתוב כמוהם.

ב"מפתח היצירות של אחרים" שהוא בספרי, נזכרים יוצרים ויצירות רבים מאוד, שהיה להם חלק נכבד בעולמו של אהרן מגד הצעיר ולאחר מכן ליוו אותו בהמשך דרכו.

הקריאה בספרות ההשכלה ובספרות התחייה, שנחשף אליה מתוך "ארון הספרים" בבית הוריו ולאחר מכן בלימודיו בגימנסיה הרצליה ובתנועת הנוער, התרחבה והתגוננה עם הקריאה הקשובה בספרות הארץ-ישראלית של בני-דורו. לימים, נעשה אחד

עדות זו היא חלק מ"חרדת ההשפעה" המלווה כל סופר המודע לעצמו, לכתיבתו ולהשפעות עליו, וחרד מאוד לקולו המיוחד.

1. חרדת יתר?

כשחיפשתי דוגמה לסגנון עגנוני שחדר לסיפורו הראשון של אהרן מגד: "מטען של שוורים" גיליתי משהו שעדיין דורש בדיקה ואני משתפת בו את הקוראים. אקדים את המסקנה להדגמה ואומר: שאולי החשש של אהרן מגד היה חשש שווא; חרדתייתר מהשפעות בכלל ומהשפעותיהם של עגנון והזו בפרט.

השפעות אלה, הניכרות לא רק בסיפורי הראשונים אלא גם בהמשך יצירתו, מעידות שיצירתם של הזו ועגנון היו "משורש נשמתו" של אהרן מגד, וסייעו לו למצוא את קולו המיוחד בעזרתו.

הסיפור "מטען של שוורים" שכונס בספר הסיפורים הראשון רוח ימים (1950) הורכב משני סיפורים: "בנמל" (מבפנים, יוני 1943) ו"פריקת השוורים" (מחיינו, נובמבר 1943). כשכונס לרוח ימים, עובד מחדש ונקרא: "מטען של שוורים". נוסח רוח ימים שונה מנוסח שני הפרקים הקודמים. פרטי השינויים עדיין מחכים למחקר מקיף, אבל לוח הזמנים ברור. כשפורסמו שני הפרקים, טרם הופיע 'תמול שלשום' שפורסם לראשונה רק ב־1945. לכן, הקרבה הסגנונית שרצייתי להצביע עליה בין, למשל, קטע מהפרק "בשוק הפועלים" לבין קטע מהפרק המוקדם "בנמל" על הציפייה לעבודה בשני המקומות, היא בעייתית. היא אמנם ניכרת, אבל נכתבה כאמור, לפני, הופעת תמול שלשום. רק הסיפור המעובד "מטען של שוורים" שכונס ברוח ימים הופיע אחריו. ולכן, אולי החשש של אהרן מגד, בדבר השפעה, היה חשש שווא. ואולי הוא מבוסס בעיקר על הנוסח המאוחר של הסיפור ולא על נוסחיו הראשונים. עם זאת, בהחלט ניכרות השפעות הזו ועגנון, שנקלטו משום שהיו, כאמור, "משורש נשמתו" של מגד והתאימו למה שהיה בו מלכתחילה.

זו הדוגמה לקרבה שבין אהרן מגד לש"י עגנון, בכמה משפטים מתוך "מטען של שוורים" (הנוסח המוקדם והמאוחר זהים), לבין כמה משפטים מתוך תמול שלשום. בשתי היצירות מחכים הפועלים העברים להצעות עבודה בתוך קהל של פועלים ערבים: ש"י עגנון:

"מכווצים בתוך בגדיהם הקרועים עמדו כמה מחברינו וביד כל אחד סל קטן ובו חצי ככר לחם ושנים שלושה קישואים. מקצתם עמדו כבני אדם שהכל שווה בעיניהם. ומקצתם תקנה ופחד מחלחלים היו בעיניהם העצבות. תקנה למצוא להם פרנסת היום ופחד שמא יקדמום ערביים." (תמול שלשום, עמ' 56).

אהרן מגד:

"אחרוני סווארים נכנסים חברי-קיבוצים. בפיהוק, בתמיהה, בסימן-שאלה. עמידתם אינה עמידה והליכתם הליכה של פיגור. כאילו מפקקים בכוחם של עצמם, כאילו נפחדים ממה שעתיד

המטפחים הבולטים ביותר של הספרות המתהווה, כעורך המוסף לספרות "משא". רבים התחילו את דרכם הספרותית אצלו, וזוכרים אותו לטובה. גם פרק זה טרם נכתב ומחכה למחקר מפורט.

ממרחק השנים העיד אהרן מגד על כמה מן ההשפעות שהיו עליו בצעירותו. אחת מהן היא סיפורו הראשון של ס' יזהר: "אפרים חוזר לאספסת". בראיון עם ניר ברעם (2006) העיד: "הייתי אז בקיבוץ שדות-ים, והסיפור עשה עלי רושם עמוק. זה היה שונה מכל מה שנכתב לפניו, לא רק שונה מעגנון והזו ואפילו מגנסין, אלא גם מהדברים שכתבו אז סופרים צעירים כמו יגאל מוסינזון, משה שמיר ונתן שחם."⁸

ה. אורו וצלו של עגנון

אורו של עגנון אבל גם צלו ליוו ומלווים את כל הסופרים מאז ועד היום. גדול בדורו תמיד משפיע על בני-דורו והבאים אחריו. מצד אחד הוא מעלה את רמת הכתיבה אבל מן הצד האחר, תחת צלו הכבד קשה לגדול, ועוד יותר קשה להיחלץ מההשפעה המהממת של כתיבתו. מחקרים בנושא זה של השפעת גדול על סביבתו כתבו למשל דן מירון, כשבדק את השפעתו של ביאליק על בני-דורו, וחייה שחם על השפעתו של אלתרמן על בני-דורו, וכתבתי אני על השפעתו הברוכה והבולמת של ברנר על בני-דורו בכותרת הדוברת: "בין קסם לרסן". למיטב ידיעתי, טרם נכתב המחקר המקיף שיתאר את השפעתו הברוכה של עגנון על הפרווה העברית, ובד בבד גם את נזקיה. היו סופרים שכתבו "עגנונית" בראשית צעדיהם, כמו א"ב יהושע; ועבר זמן רב עד שהצליחו להיחלץ לגלות את קולם המיוחד. והיו כאלה שנשארו תחת צלו ולא הצליחו להתרומם.⁹

ההתלבטות בין חרדת ההשפעה לחדוות ההשפעה, ליוותה ומלווה סופרים רבים לאורך שנים, וביניהם גם את אהרן מגד. הוא לא חשש מהשפעתם של בני-דורו אלא בעיקר מהשפעתם של הגדולים שקדמו לו, ובעיקר ברנר, עגנון והזו שהיו "משורש נשמתו". לא פעם פסל, בצדק וגם שלא בצדק, סיפור שלו שחש בו השפעות יתר, וחשב שקולו המיוחד עדיין אינו מורגש דיו ונבלע בהשפעות הספרותיות עליו.¹⁰

אחת הדוגמאות לחשש מהשפעות עגנון והזו עליו היא עדותו ממרחק השנים, בראיון עם ש' שפרה (1973)¹¹ על כך שנמנע מלכלול את סיפורו הראשון "מטען של שוורים" במבחר סיפוריו **חצות היום** (1973):

"יש לי דברים שכתבתי ואינני אוהב אותם ואינני רוצה לזכור אותם. יש לי ביקורת חמורה על עצמי. ויש דברים שאני אוהב אותם ובכל זאת חשבתי כי מוטב לא להכניס אותם לקובץ." ומדוע לא כלל את סיפורו הראשון "מטען של שוורים" שכן אוהב אותו? – "לא הכנסתי את הסיפור לקובץ אף כי אני אוהב אותו, מפני שאני רואה בו אחד מחטאות נעוריי; הרגשתי שהלשון מושפעת מאד מזה, מעגנון."¹²

להתרחש. כאילו מתמעטים מפני דמותם של ערבים וסלוניקים.
(רוח ימים, עמ' 9)

מובן שעגנון פרסם לא מעט סיפורי מופת כבר קודם, ופרקים מתוך **תמול שלשום** פורסמו החל משנת 1935. הוא הדין ביצירתו של הזו. ולכן, אין ספק שאהרן מגד הושפע מהם, אבל הצליח כבר בראשית דרכו להטמיע השפעה זו בסגנונו ובקולו המיוחדים, ובעזרתם למצוא, כאמור, את קולו הייחודי.

ז. קולו של הסופר

במסתו: "דיבור ושתיקותיו של הסופר" (1979)¹³ הדגיש אהרן מגד את החשיבות הרבה של "הניגון הפנימי"; וה"הקצב הפנימי", "כלומר, אותו דבר שאין להביעו אפילו במילים אלא במה שביניהן" של יוצרים שהם "בעלי סגנון".¹⁴ כהדגמה ציטט מיצירותיהם של כמה מן הסופרים האהובים עליו, וביניהם, את משפטי הפתיחה של עגנון מסיפורו "בדמי ימיה", ומסיפורו: "עם כניסת היום". וקבע: פתיחות אלה מבליטות את "הניגון האישי המובהק של עגנון, שאי אפשר לטעות בו. ניגון שנקבע על ידי הפיסקים שבין הדיבור והשתיקות".¹⁵

זוהי משאת הנפש של אהרן מגד, שאותה הוא מנסה להשיג באמצעות הקריאה ביצירותיהם של אחרים:

"אני חושב שכשאנו קוראים יצירה ספרותית – שיר, סיפור, רומן – אנחנו קודם כל, באופן לא מודע, 'אוהבים' או 'לא אוהבים' – לא את הגיבורים, ולא את העלילה, ולא את הלשון, אלא את **קולו של הסופר**, המגיע אלינו באמצעות מנגינת המילים. רק אחר כך באים יתר הדברים".¹⁶ יצירתו של עגנון היתה אחד הפיגומים שבעזרתם הגיע אהרן מגד לשמיעת קולו העצמי.

בראיון שפורסם לאחר שהוענק לו פרס ירושלים ע"ש עגנון על ספרו **עוול** (1996), תחת הכותרת: "עשרה דברים שהשפיעו עלי" (1996), הזכיר אהרן מגד את השפעות הסופרים עליו: ביאליק, טשרניחובסקי, עגנון, הזו, תרגומי שלונסקי ושירתו של אלתרמן. ברשימה קטלוגית צפויה זו בולט חלקו של עגנון: "זכותו של עגנון היא, שמתוך שאתה נתפס לסיפור המעשה שלו, השובה לב, נעשית לשונו מורגלת לך כאילו הייתה שלך. שני דברים גדולים אתה למד ממנו: שמילים עתיקות עשויות להיות רבות משמעויות; ושבעברית של מדרשים וספרי יראים אפשר לכתוב ספרות 'מודרנית' לעילא ולעילא, על כל הדקויות והמורכבות של נפש האדם." (חסד החיים, עמ' 179-189).

בדברים אלה בולטים שני הקטבים של ההשפעה: **חרדת ההשפעה** מצד אחד, הנרמזת במשפט: "נעשית לשונו מורגלת לך כאילו הייתה שלך" – כלומר, מבלי דעת אתה מדבר "עגנונית"; ו**חדוות ההשפעה** מן הצד האחר: "בעברית של מדרשים" – אפשר לכתוב ספרות 'מודרנית'. כלומר, עגנון נתן את "ההכשר" והראה את הדרך לאפשרות של ספרות מודרנית בעברית של פעם. הוא לימד, שאין צורך לכתוב ספרות מודרנית בעברית "עכשווית" דווקא.

זאת ועוד. דומה שאין צורך להדגיש את **הנימה האירונית** המפעמת ברבים מספריו של אהרן מגד. ומי לנו גדול **מעגנון** אמן האירוניה. אהרן מגד ממשיך גם את הכתיבה הסאטירית, הפרודית והמלגלת המצויה לא מעט ביצירתו של עגנון, יחד עם הביקורת על המבקרים, הפרופסורים והסופרים החשובים מאוד בעיני עצמם וסביבתם. בכך הוא גם ממשיך את דרכו של עגנון, ובה בשעה הולך בדרכו שלו. כדאי לקרוא את מה שכתב במסתו החשובה "בין הקורא לסופר" (1993), הפורשת את "האני מאמין" הספרותי שלו, על ספרו **הגמל המעופף ודבשת הזהב** "שהוא סטירה על יחסי סופר ומבקר".¹⁷ בסמיכות פרשיות לא מקרית לגמרי, לדבריו על יצירתו של עגנון.

בראיון עם ניר ברעם (2006) ניסח אהרן מגד את יחסם של בני-דורו ושלו אל הסופרים שקדמו להם:

"לא היינו חבורה כמו 'מחברות לספרות', 'טורים' וכד' בימיהם של שלונסקי ואלתרמן, וגם לא מעין חבורת 'לקראת' של נתן זך, משה דור ואחרים. לא היתה לנו 'אידיאולוגיה ספרותית' משותפת וגם לא מרדנות כלפי הדור שקדם לנו. קיבלנו את עגנון ואת הזו, אם כי לא היינו צאצאים ישירים שלהם. המלחמות הספרותיות לא עניינו אותנו, ולא ראינו בהן טעם רב. אמרנו לעצמנו, 'אשר להם להם ואשר לנו לנו'.¹⁸

מסתו הארס-פואטית הנ"ל, "בין הקורא לסופר" (1993), שבה הזכיר את עגנון כמה פעמים ונסמך עליו, מעידה על הזדהותו הרבה של אהרן מגד עם עגנון: האדם והסופר. אבל בעיקר, דברים שכתב על עגנון כדי "להרחיק עדות", חושפים לא פחות ואולי בעיקר אותו עצמו!

הזדהותו עם עגנון ניכרת גם כשכתב על יחסם של סופרים למבקריהם:

"אל תאמינו לסופרים המצהירים שלא אכפת להם מה יכתבו עליהם. גם אם ידירו עצמם מקריאת עיתונים, הם יציצו בהם בהסתר, בידיעה, שחבריהם או שונאיהם או עוף השמים, יוליכו את הקול. גם סופרים שזכו לתהילת עולם אינם אדישים לכך. ש"י עגנון, למשל, גזר נידי לצימיות על מבקר שהעז לכתוב ביקורת, מתונה למדי ומתוך יראת כבוד על אחד מספריו. ואם כי פונק בשבחים מלוא חופניים וזכה בפרס נובל, לפני מותו קונן: המבקרים קיצרו את ימיי..."¹⁹

הקריאה בספרי אהרן מגד ובביקורת שליוותה אותם, מלמדת **שלא רק לעגנון התכוון בדבריו אלה**. אהרן מגד סבל לא מעט מ"נחת זרועה" של הביקורת, אבל גם נפרע ממנה בספריו המלגלים על המבקרים.

בהמשך אותה מסה, כשהביע דעתו כנגד "הפרשנות" "האקדמית בעיקרה", הבאה ללמד "למה התכוון המשורר?" כתב: "על יצירתו של עגנון, למשל, נכתבו אינטרפרטציות רבות [– – –] מהן שסותרות זו את זו כי רבות מיצירותיו [– – –] הן כה חידתיות שקשה לרדת לעומקן אם קוראים אותן על דרך הפשט". בכך דיבר אהרן מגד, בעיקר על עצמו ועל יצירתו, ודחה את "המתווכים" הרבים המיותרים החוצצים בין המספר לקוראיו: "לעתים קרובות

הם [המתווכים] לא רק מיותרים בעיניו, אלא, במקרה הגרוע הוא חש אותם כמיני חרקים הרומשים על גופו, מהווים חיץ בינו ובין הקוראים, וכל רצונו להתנער מהם.²⁰ מסקנתו היא: "אפשרויות פירושה של יצירה צריכות להיות פתוחות לכל קורא לכל כיוון שהוא, וכך תהיה הקריאה נעשית מתוך חירות גמורה."²¹

מבוסס על דברי במסיבה לכבוד ספרי: אהרן מגד: חסד החיים – דיוקנו של בן־הארץ כסופר עברי בהוצאת כרמל, בבית עגנון בירושלים, כ"א באדר תשע"ב (15.3.2012).

הערות

1. 'חילופי מכתבים בין ישראל כהן ובין ש"י עגנון ודוד בן-גוריון', בעריכת נורית גוברין. הוצאת עקד, תשמ"ה.
2. ישראל כהן (עורך). 'ספר בוטשאטש. מצבת זכרון לקהילה קדושה', הוצ' עם עובד, תשט"ז.
3. יעקב פיכמן: "חיקוי והשפעה". כונס: 'בבית-היוצר. מסות על בעיות הספרות', הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"א, עמ' 131-133. וראו גם מאמרי: "חוסר האפשרות להינתק". 'מקור ראשון. שבת', כ"ח בשבט תש"ע (12.2.2010) על "חרדת ההשפעה וחדוות ההשפעה" וכן, "המשפחה הספרותית של עמוס עוז". גג. כתב-עת לספרות, גיליון 24, קיץ 2011, עמ' 151-166.

4. נורית גוברין. 'מאופק אל אופק. ג. שופמן חייו ויצירתו', הוצאת יחידיו ואוניברסיטת ת"א, תשמ"ג, כרך ב', עמ' 406. ועוד שם דוגמאות להתבטאויותיו של שופמן בנושא זה של השפעות.
5. נורית גוברין. 'אהרן מגד: חסד החיים', עמ' 22. בהמשך: 'חסד החיים'.
6. שם, עמ' 26.
7. שם, עמ' 27.
8. שם, עמ' 100.
9. מראי מקומות מלאים בנושא זה חורגים מהמסגרת כאן.
10. דבריו של אהרן מגד על השפעתו של עגנון עליו נאמרו בעיקר בראיונות עמו, ופה ושם גם במסותיו הספרותיות. מבחר מהן, כונס בספרו: 'ארץ אבנים. בשבילי הזמן הישראלי. מאמרים', הוצאת יד יצחק בן צבי, 2011.
11. ש' שפרה, המשוררת והמתרגמת המעולה, תלמידתי וידידתי, שנפטרה בט"ז בשבט תשע"ב (9.2.2012) זמן קצר לפני המסיבה בבית עגנון בירושלים. נולדה 1931.
12. 'חסד החיים', עמ' 178; 183.
13. 'ארץ אבנים', עמ' 198-207.
14. שם, עמ' 201; 202.
15. שם, עמ' 201.
16. שם, עמ' 206.
17. שם, עמ' 214.
18. 'חסד החיים', עמ' 164.
19. 'ארץ אבנים', עמ' 213.
20. שם, עמ' 214.
21. שם, עמ' 215.

שמואל כהן

פולין, פולין

אין לי שום רגשי אשמה
שאני חי
לפעמים
אפלו שמח
וכך הולך אני
לחקק
מתחת לריח האפטר שוב
את ריח השרפה
של המתים.
הבהק המסמא של השלג

בבירקנאו
מתאמץ להסתיר
קמטים
של ימים עזינים.
אדם חי לבד
ומת לבד
לבד הוא פוחד
ולבד הוא נעזב
מאלהיו.